

Anna Zellma
Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie¹

Badania internetowe w służbie polskiej teorii i praktyki katechetycznej

Słowa kluczowe: katechetyka; badania; Internet; metody badawcze; paradygmat.

Keywords: catechetical; research; Internet; research methods; paradigm.

Szybki i łatwy dostęp do urządzeń komputerowych oraz sieci internetowej, w tym różnych aplikacji, stworzył wiele możliwości do prowadzenia badań w różnych zakresach. Nie ulega zatem wątpliwości, że Internet nie tylko jest źródłem wiedzy i danych bibliograficznych, ale także ułatwia nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów naukowych pomiędzy przedstawicielami różnych dziedzin, zamieszkujących w różnych częściach świata. Dobrym przykładem są np. zasoby internetowe bibliotek naukowych czy też dane udostępniane przez badaczy za pomocą stron internetowych, w tym także „kod alfanumeryczny stworzony dla unikalnego identyfikowania autorów i współautorów publikacji naukowych i akademickich”, określany jako Open Researcher and Contributor ID (skrót ORCID) (Open Researcher and Contributor ID., 2018, s. 1). Każdego dnia współczesny badacz staje wobec konieczności korzystania z Internetu, a coraz częściej także wykorzystania sieci do prowadzenia własnych badań empirycznych. Tę sytuację można potraktować jako szansę wzbogacającą dotychczasowe procedury metodologiczne, ale nie jako ich alternatywę. Szybki, łatwy i powszechny dostęp do nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych uzasadnia również zajęcie się problematyką internetowych badań empirycznych jako ważnym elementem współczesnej teorii i praktyki katechetycznej w Polsce.

Analizując współczesną polską literaturę katechetyczną, w tym zwłaszcza opracowania traktujące o różnych aspektach nauczania religii,

---

¹ Anna Zellma, Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, anna.zellma@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3612-3454>.

sporadycznie można zauważyć nowe sposoby pozyskiwania danych empirycznych. Towarzyszy temu odrzucenie tradycyjnych metod badawczych, bez głębszego namysłu nad tym co nowe, a często także bez rzetelności badawczej. Warto zatem podjąć tę problematykę, zwracając uwagę zarówno na nowe tendencje w badaniach empirycznych, jak też na standardy metodologii nauk społecznych, które powinny spełniać badania internetowe, prowadzone przez polskich katechetyków. Podjęte tu analizy zmierzają do znalezienia odpowiedzi na następujące pytania: Jaki jest teoretyczny i społeczny kontekst prowadzenia przez katechetyków badań empirycznych za pomocą Internetu? Z jakich internetowych narzędzi badawczych mogą korzystać katechetycy? Jakie problemy najczęściej może napotkać badacz i jakie popełnić błędy, prowadząc badania internetowe? Co gwarantuje poprawność metodologiczną tych badań?

Całość analiz wymaga odwołania (w formie przykładów) do badań empirycznych prowadzonych w sieci przez polskich katechetyków i wskazania często popełnianych błędów. Opracowanie ma charakter wprowadzenia do debaty. Nie pretenduje do wyczerpującego ukazania problematyki. Wiele kwestii zostanie jedynie zasygnalizowanych. Ze względu na złożoność podejmowanych zagadnień w przyszłości należałoby podjąć szczegółowe analizy i otwartą dyskusję na temat metodologii badań internetowych prowadzonych przez polskich katechetyków.

Teoretyczny i społeczny kontekst badań internetowych

Katechetyka – jako nauka o charakterze interdyscyplinarnym – oprócz metodologii nauk teologicznych (w tym teologii praktycznej) korzysta również z narzędzi i technik prowadzenia badań w naukach humanistycznych (np. antropologii ogólnej, antropologii kultury) i społecznych (np. w socjologii, pedagogice, psychologii). Prowadząc badania empiryczne na temat różnych elementów formacji chrześcijańskiej, polscy katechetycy „korzystają z zasad wypracowanych przez teologię pastoralną, postrzegając [...] (katechetykę) jako pozostającą w ścisłym związku z istotą i funkcją Kościoła, skupioną na zbawczym pośrednictwie realizowanym przez słowo i sakrament, której zadaniem są badania nad samourzeczywistnianiem się Kościoła oraz formułowanie zespołu norm i dyrektyw, którymi winien kierować się Kościół lub poszczególne podmioty oraz osoby pełniące role w Kościele” (Misiaszek K., 2011, s. 86–87). Słusznie nie ograniczają się tylko do metodologii nauk teologicznych, lecz stosują również metodologię typową dla nauk społecznych, a zwłaszcza dla nauk o wychowaniu

i socjologii religii (Chałupniak R., 2013, s. 55–70; Tomasik P., 2013, s. 71–90). Dzięki temu można – zgodnie z zasadą wierności Bogu i człowiekowi – za pomocą różnych narzędzi i technik gromadzić dane dotyczące różnych aspektów katechezy integralnej i na tej podstawie wypracować nowe koncepcje katechetyczne.

Od dawna polscy katechetycy korzystają nie tylko z metod dedukcyjnych, typowych dla teologii (por. Majka J., 1995; Siemianowski A., 2001; Chałupniak R., 2013, s. 68–69), ale także metod indukcyjnych – typowych dla nauk społecznych (Przygoda W., 2011, s. 97; Tomasik P., 2013, s. 83–86; Walulik A., 2013, s. 169–179). Stosują także metody badawcze, ściśle określone na poszczególnych etapach postępowania badawczego, wypracowane nie tylko w naukach teologicznych, lecz także społecznych (np. psychologii, pedagogice, socjologii). Słusznie za punkt odniesienia uznają paradygmat analizy pastoralnoteologicznej wypracowanej w środowisku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (Kamiński R., 2001, s. 71–83; Kamiński R., 2011, s. 46–54; Majewski M., 1998, s. 138–139). Tego rodzaju paradygmat postępowania badawczego gwarantuje – jak trafnie zauważa Wiesław Przygoda – „z jednej strony – poprawność metodologiczną, a z drugiej – skuteczność w realizacji postawionych celów badawczych” (Przygoda W., 2011, s. 98).

Powszechne tendencje zmian w zakresie prowadzenia badań empirycznych w naukach społecznych znajdują również swój wyraz w katechetyce. U podstaw takich działań znajduje się „wzrost liczby użytkowników Internetu, sposobów jego zastosowania oraz znaczenia tego medium w życiu społecznym” (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 100). Internet otwiera nowe możliwości nie tylko przed metodologią nauk społecznych, ale również teologicznych. Dlatego wzrasta zainteresowanie polskich katechetów tym medium jako narzędziem badawczym. Dotyczy ono prowadzenia badań na różne tematy (niekoniecznie związane z Internetem). Konsekwencją powinna być zmiana tradycyjnego warsztatu badawczego katechetów, których badania mają charakter teoretyczno-empiryczny, oparty na paradygmacie postępowania badawczego wypracowanego w teologii praktycznej (Przygoda W., 2011, s. 97–113). Paradygmat ten oparty jest na schemacie wnioskowania, w którym przesłankę większą stanowi zawsze nauczanie Kościoła, przesłankę mniejszą natomiast poprawne rozpoznanie określonego, analizowanego zjawiska za pomocą narzędzi i technik wykorzystujących Internet, a następnie dokonanie jego oceny w świetle kryteriów teologiczno-katechetycznych zaczerpniętych z wyżej wspomnianego nauczania Kościoła, „aby w końcu wyprowadzić z konfrontacji opisu zjawiska i jego oceny wnioski dla aktualnej działalności zbawczej (katechetycznej) Kościoła” (Przygoda W.,

2011, s. 98)². Postępowanie badawcze na etapie kryteriologicznym nie ulega zatem zmianie. Również na kolejnym etapie obejmuje schemat trzech kroków: 1) diagnoza; 2) refleksja; 3) akcja, czyli 1) widzieć; 2) ocenić; 3) działać (Przygoda W., 2011, s. 98–101; Kamiński R., s. 24–26; Potocki A., 2017, s. 63). Pierwszy z kroków postępowania badawczego w ramach przesłanki mniejszej zobowiązuje katechetyków do prowadzenia badań empirycznych i korzystania z ich wyników. Tylko w ten sposób można obiektywnie rozpoznać zjawisko, które się bada, czyli rozpoznać „znaki czasu”, podjąć ich rzetelną analizę na podstawie kryteriów stanowiących przesłankę większą i na tej podstawie wyprowadzić wnioski związane z doskonaleniem działalności katechetycznej Kościoła w Polsce.

Polscy katechetycy, prowadząc badania z zastosowaniem wyżej wymienionego paradygmatu analizy pastoralnoteologicznej, bazują na wspomnianym sylogizmie praktycznym, „w którym przesłankę większą stanowi zasada objawiona, przesłankę mniejszą dane zaczerpnięte z badań socjologicznych, psychologicznych lub pedagogicznych, a wnioskiem są aktualne postulaty odnoszące się do konkretnej działalności zbawczej” (Przygoda W., 2011, s. 102). Na pierwszym etapie (kryteriologicznym, eklezjologicznym), badacze przeprowadzają refleksję nad istotą danego zagadnienia i jego podstawowymi formami (Przygoda W., 2011). Słusznie objawienie Boże i nauczanie Kościoła traktują jako podstawowe źródło, które uzupełniają o odwołanie do istotnych stwierdzeń katechetyków, pedagogów, socjologów religii, teologów pastoralistów. Celem tego etapu badawczego jest wypracowanie – na podstawie analizy źródeł biblijnych i dokumentów Kościoła – gruntownych podstaw różnych form działalności katechetycznej Kościoła. Stąd też katechetycy wykorzystują różne rodzaje rozumowania dedukcyjnego. Na drugim etapie (kairologicznym, socjologicznym, pedagogicznym, psychologicznym) dokonują analizy teologiczno-socjologicznej, teologiczno-pedagogicznej lub teologiczno-psychologicznej aktualnej sytuacji działalności zbawczej Kościoła (Przygoda W., 2011). W tym celu wykorzystują wyniki badań empirycznych realizowanych za pomocą różnych narzędzi i technik badawczych (Majewski M., 1998, s. 139; Kamiński R., 1990, s. 94–96). Coraz częściej posługują się tu medium internetowym. Analizując badane zjawisko nie ograniczają się jedynie do aspektów socjologicznych, psychologicznych czy pedagogicznych. Przeciwnie, dokonują swoistej interpretacji danych empirycznych w świetle objawienia Bożego i nauczania Kościoła (Przygoda W., 2011, s. 104; por. Tomasik P., 2013, s. 88). Na trzecim etapie (prakseologicznym, strategicznym) katechetycy wyprowadzają wnioski i postulaty oraz proponują

² Warto tutaj przywołać stwierdzenie Karla Rahnera, że chrześcijańskie działanie jest możliwe tylko na tle teologicznej analizy teraźniejszości. Zob. Rahner K., 1964, s. 216.

aktualne modele, zasady, dyrektywy realizacji działalności katechetycznej Kościoła obecnie i w przyszłości (Majewski M., 1998, s. 139; Kamiński R., 1990, s. 94–96; Przygoda W., s. 102–103). Stosują przy tym m.in. metody analizy i syntezy oraz porównawczą (Chałupniak R., 2013, s. 68–69).

Wyżej scharakteryzowane trzy etapy postępowania badawczego w ramach paradygmatu teologicznopastoralnego – jak trafnie zauważa Ryszard Kamiński – mają charakter ogólny (Kamiński R., 1990, s. 94–96) i wymagają zastosowania różnych metod na kolejnych etapach jego realizacji. Zachowują przy tym wewnętrzną jedność: analiza teraźniejszej sytuacji katechezy zakłada wcześniej podjęty namysł nad jej istotą, zasady natomiast i dyrektywy działania „są wnioskami wyprowadzonymi z dwóch poprzednich etapów badawczych jako swoistych przesłanek” (Przygoda W., 2011, s. 103). Etapy te powinny zatem mieć zastosowanie również w badaniach z wykorzystaniem Internetu. Ważną rolę odgrywa tu rzetelne przeprowadzenie procedury badawczej, w tym także samodzielnych badań empirycznych oraz analizy teologicznej otrzymanych wyników. Nie można przy tym zadowolić się jedynie weryfikacją lub falsyfikacją postawionych na wstępie procesu badawczego hipotez roboczych, lecz należy dokonać ich rzetelnej interpretacji teologicznokatechetycznej, by na tej podstawie wyprowadzić wnioski i sformułować postulaty dotyczące udoskonalenia różnych form działalności katechetycznej Kościoła (Przygoda W., 2011, s. 110). Lekceważenie zasad metodologicznych nauk społecznych w badaniach empirycznych prowadzonych przez katechetów może prowadzić do nierzetelności naukowej i braku wiarygodności (Przybecki A., 2008, s. 130).

Badania empiryczne w katechetyce odróżniają się od badań prowadzonych w naukach społecznych (np. w socjologii, psychologii), co ma także zastosowanie w odniesieniu do badań internetowych. Można to zauważyć nie tylko w przedmiocie badań, ale także w procedurze badawczej. Trafnie pisze o tym W. Przygoda. Zdaniem tego autora „badania socjologiczne lub psychologiczne prowadzi się w celu stałej weryfikacji postrzegania rzeczywistości społecznej. Stąd konieczne jest stawianie hipotez roboczych dotyczących zjawisk społecznych i ich weryfikacja lub falsyfikacja na podstawie uzyskanych wyników badań empirycznych. W badaniach praktycznoteologicznych można w ogóle nie stawiać hipotez w przypadku, gdy wyniki badań empirycznych służą wyłącznie do stwierdzenia faktycznej realizacji modelu normatywnego wybranej formy działalności zbawczej” (Przygoda W., 2011, s. 110). Wtedy bowiem „miejsce hipotezy zastępuje model normatywny badanej formy działalności zbawczej. Badania empiryczne w tym wypadku mają na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu model założony w normach Kościoła zaczerpniętych

z Bożego objawienia jest faktycznie realizowany w życiu wiernych lub stosowany w działalności zbawczej Kościoła” (Przygoda W., 2011, s. 110–111).

Wszystkie wyżej zasygnalizowane kwestie metodologiczne odnoszą się również do badań internetowych prowadzonych przez katechetyków. Wymagają dobrej znajomości procedury badawczej oraz rzetelnego wykorzystania Internetu jako narzędzia badawczego. Podobnie jak w innych badaniach empirycznych, wartość poznawcza tego rodzaju badań uzależniona jest od metodologicznie poprawnego postępowania badawczego.

Internet jako narzędzie badawcze

We współczesnych opracowaniach metodologicznych zgodnie podkreślano, że Internet stanowi przydatne, a nawet nieodzowne narzędzie badawcze (Kubinowski D., 2017, s. 333–343; Staniszevska M., 2013, s. 48–49; Żmijewska-Jędrzejczyk T., 2004, s. 241–259). Konsekwentnie proponuje się wykorzystanie różnych – zarówno tradycyjnych, jak i nowych, specyficznych, typowych dla sieci internetowej, technik badawczych (Kubinowski D., 2017, s. 333–343; Staniszevska M., 2013, s. 48–49; Żmijewska-Jędrzejczyk T., 2004, s. 241–259; Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 120 i n.). Za istotne uznaje się przy tym nie tylko badania ilościowe, które udzielają odpowiedzi na pytanie: „ile?” i „jak często?”, ale także jakościowe, skoncentrowane wokół poszukiwania odpowiedzi na pytania: „jak?” i „dlaczego?” (Szyjewski Z., Szyjewski G., 2017, s. 121). W ramach prowadzonych analiz na temat wykorzystania Internetu jako narzędzia badawczego poszczególne autorzy szczegółowo opisują zarówno określone metody, jak i integralnie z nimi powiązane techniki (np. Szyjewski Z., Szyjewski G., 2017, s. 118–131; Rowiński T., 2004, s. 345–361; Siuda P., 2006, s. 265–276), dlatego poniżej zostaną jedynie zasygnalizowane najważniejsze kwestie z tym związane. Natomiast wszystkich zainteresowanych tą problematyką odsyła się do literatury z obszaru nauk społecznych.

Katechetyków może zainteresować przede wszystkim ankieta internetowa, tzw. samowypełniana. Jest to najbardziej popularna technika, którą stosuje się we współczesnych ilościowych badaniach online. W istocie stanowi ona adaptację tradycyjnego kwestionariusza ankiety do medium, jakim jest Internet (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 101). Niewątpliwie pod względem metodologicznym powinna ona spełniać wszystkie kryteria, jakie obowiązują przy tworzeniu tradycyjnego kwestionariusza. Ankietę internetową można zamieścić na stronie WWW lub rozesłać pocztą elektroniczną w treści listu lub w załączniku do zdefiniowanej listy potencjalnych respondentów, których zaprasza się do udziału

w badaniu (e-mailing). Stworzenie kwestionariusza na stronach WWW daje większe możliwości konstrukcji ankiety oraz przeprowadzenia za jej pomocą badania (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006). Pozwala też rozesłać respondentom zaproszenie z linkiem do udziału w badaniach, a dzięki temu dokonać doboru badanej populacji w oparciu o wcześniej przyjęte kryterium. W stosunkowo krótkim czasie, przy niskich kosztach realizacji, można pozyskać opinie respondentów na określony temat i na tej podstawie opracować wnioski. Następuje też eliminacja, a w niektórych przypadkach ograniczenie do minimum, udziału ankierów. Respondenci mają więcej czasu na przemyślenie odpowiedzi (Rowiński T., 2004, s. 351). Zamieszczenie ankiety na stronach WWW zapewnia standaryzację badań, gdyż w ten sam sposób wyświetlana jest instrukcja i treść pytań oraz ewentualna rotacja pytań (Żmijewska-Jędrzejczyk T., 2004, s. 245). Niewątpliwą jej zaletą jest też możliwość takiego ustawienia przejścia do następnego pytania, które nie pozwala na pominięcie pytań oraz poczucie większej anonimowości i większej swobody w wypowiedziach. Z kolei e-mailing wymaga od respondentów dostępu do poczty internetowej. Uczestnicy badania są proszeni o wyrażenie zgody na udział w badaniu, udzielenie odpowiedzi na pytania zamieszczone w kwestionariuszu ankiety i odesłanie jej na wskazany adres e-mailowy. Istotna jest przy tym możliwość przesłania wypełnionych ankiet przez nieidentyfikowalny adres e-mailowy (Rowiński T., 2004, s. 350). Internet służy tu jedynie jako narzędzie, „kanał dystrybucji ankiety” (Żmijewska-Jędrzejczyk T., 2004, s. 246). Przypomina często wykorzystywaną w przeszłości technikę ankiety rozsyłanej tradycyjną pocztową. Pozwala dotrzeć do dużej, często trudno dostępnej grupy respondentów, a przy tym stwarza możliwość udzielenia swobodnych odpowiedzi oraz zebrania w stosunkowo krótkim czasie wielu kwestionariuszy ankiety (Żmijewska-Jędrzejczyk T., 2004, s. 246).

Dla teorii i praktyki katechetycznej znaczące są również badania jakościowe z wykorzystaniem Internetu jako narzędzia badawczego (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 102–103; por. Łobocki M., 2006; Palka S., 2006; Pilch T., Bauman T., 2010; Pilch T., 2018). W ramach tych badań na uwagę zasługują analizy internetowych społeczności tworzących się wokół forów i list dyskusyjnych czy też czatów i blogów. Pozwalają one badać dyskurs prowadzony w Internecie na tematy bezpośrednio lub pośrednio związane z katechezą, nauczaniem religii i wychowaniem chrześcijańskim. Na podstawie stron internetowych dokumenty zamieszczone w sieci, blogi, czaty, fora dyskusyjne badacz analizuje treści czy też komunikację i dyskurs oraz dokonuje ich interpretacji i wyprowadza wnioski (Reipis U.D., Stieger S., 2004, s. 304–311; por. INSE research 2018). Poza

tym Internet umożliwia prowadzenie indywidualnych i/lub „zogniskowanych wywiadów grupowych” oraz zbieranie danych o zachowaniu osób w sieci, poruszaniu się ich po stronach internetowych (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s.102).

Opisane tu metody i techniki badawcze można ze sobą łączyć, czyli w jednym badaniu zastosować dwie lub więcej technik badawczych (Hughes J., (ed.), 2012; por. Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 102). Oprócz badań ankietowych proponuje się analizę dyskursu lub blogów, czatów, portali społecznościowych. Możliwe jest też połączenie technik online z tradycyjnymi, realizowanymi w bezpośrednim kontakcie badacza z respondentami. Takie podejście pozwala uniknąć podstawowych błędów metodologicznych. Wymaga jednak nie tylko kompetencji badawczych, ale także świadomości metodologicznej oraz rzetelnej analizy i interpretacji wyników badań (Bauman T. (red.), 2013, s. 9–10; Palka T., 2017, s. 40–45). Wszystko to składa się na warsztat badawczy i ma istotne znaczenie dla kompetentnego prowadzenia badań internetowych przez katechetyków.

Problemy i błędy w badaniach internetowych

Prowadzenie badań internetowych – jak trafnie zauważają współcześni metodolodzy – oprócz licznych walorów i możliwości, które zostały wyżej opisane, wymaga dużej ostrożności (por. np. Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 102 i n; Żmijewska-Jędrzejczyk T., 2004, s. 246). Tego rodzaju badania empiryczne, pomimo ich atrakcyjności, rodzą pewne problemy i ryzyko popełnienia podstawowych błędów metodologicznych. Dotyczą one m.in. doboru badanej populacji i próby badawczej, rekrutacji respondentów oraz pomijania paradygmatu pastoralnoteologicznego.

Dużym problemem jest niereprezentatywność próby badawczej. Za pośrednictwem Internetu nie jest możliwy dobór losowy osób do badania. Dociera się bowiem tylko do osób, które korzystają z Internetu i mogą za jego pośrednictwem udzielić odpowiedzi na pytania kwestionariusza ankiety czy też biorą udział w dyskursie lub w wywiadzie i przez to przynależą do społecznie określonej grupy (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 108–109). Często osoby te różnią się znacząco od populacji ogólnej, np. od osób sporadycznie korzystających z poczty internetowej lub z Internetu. I chociaż dobór próby losowej nie jest koniecznym elementem prowadzonych badań w katechetyce, zwłaszcza w badaniach jakościowych, to jednak trzeba pamiętać, że badania internetowe zawsze są niereprezentatywne (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 108–109; Rowiński T.,

2004, s. 350). Nie ma bowiem możliwości precyzyjnego określenia badanej populacji. To z kolei utrudnia, a czasami wręcz uniemożliwia prowadzenie badań reprezentatywnych dla określonej populacji (np. katechetów w Polsce, katechizowanej młodzieży w Polsce, uczestników lekcji religii w liceach). Trudno też skutecznie dotrzeć do każdego użytkownika Internetu, gdyż korzystają oni z tego medium z różną częstotliwością czy też posiadają więcej niż jeden adres poczty e-mailowej (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 109). W badaniach internetowych dobór respondentów jest przede wszystkim celowy, wynika z przedmiotu określonych badań. I nawet wtedy, gdy poza Internetem badacz może określić populację, nawiązać kontakt z osobami należącymi do niej i przeprowadzić badania online, to jednak zaleca się stosowanie celowego doboru badanej populacji, a zwłaszcza koncentrację na wybranych grupach osób (Siuda P., 2006, s. 265–276). Dobrym przykładem są badania zrealizowane przez Ewę Łaskarzewską. Autorka analizowała treści z zakresu katechezy i ewangelizacji, które publikowali kapłani na swoich blogach, a wyniki prowadzonych badań kompetentnie zaprezentowała w dysertacji doktorskiej opracowanej zgodnie z paradygmatem analizy teologicznopastoralnej (Łaskarzewska E., 2018, *passim*).

Rekrutacja respondentów w badaniach internetowych może być prowadzona przez katechetyków na kilka sposobów. Jednym z nich jest zamieszczenie na stronach internetowych (np. wydziałów katechetycznych, teologicznych, wydawnictw katechetycznych) ogłoszeń zachęcających do wzięcia udziału w badaniach, a zarazem zawierających instrukcję, jak to zrobić (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 111). Ten sposób wzbudza wśród metodologów kontrowersje typu: kto odczyta zaproszenie i weźmie udział w badaniach (np. mogą to być przypadkowi użytkownicy określonej strony internetowej, którzy w imieniu określonej grupy udzielą odpowiedzi), ile osób odczytało zaproszenie i ile spośród nich wzięło udział w badaniu (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 111). Druga możliwość rekrutacji respondentów polega na rozsyłaniu zaproszeń do wybranych grup osób, na fora dyskusyjne i czaty. Stwarza ona większą możliwość celowego doboru uczestników badań (np. ograniczonych do konkretnej grupy katechetów z danej diecezji lub też pracujących w określonych typach szkół) i oszacowania liczby osób, która została zaproszona do udziału w badaniach. Uzyskane w ten sposób wyniki nie są jednak reprezentatywne, co uniemożliwia generalizowanie czy też wyciąganie szerszych wniosków (Batorski D., Olcoń-Kubicka M., 2006, s. 111; por. Staniszevska M., 2013, s. 48–52). Nawet jeśli badacz dobrze dobierze próbę badawczą, to jednak może pojawić się problem z motywacją respondentów do udziału w badaniu czy też ze szczerymi, spójnymi i logicznymi odpowie-

dziami, zwłaszcza gdy badacz zna respondentów, których obowiązuje podległość służbowa wobec badacza (np. jako dyrektora wydziału katechetycznego lub wizytatora diecezjalnego). Wadą takiego sposobu prowadzenia badań jest mniejsza anonimowość i brak pewności, że odpowiedzi udzielają celowo dobrani respondenci. Katecheci lub katechizowani mogą bowiem obawiać się, że po udzielonych wypowiedziach zostaną zidentyfikowani, co w przyszłości może mieć decydujące znaczenie dla ich pracy zawodowej lub edukacji. Pojawia się zatem problem udzielania szczerych i wyczerpujących odpowiedzi. Przykładowo, tego rodzaju rażące błędy metodologiczne można zauważyć w badaniach prowadzonych przez Adama Bielinowicza wśród katechetów archidiecezji warmińskiej na temat kompetencji zawodowych (Bielinowicz A., 2017, s. 157–170), recepcji dokumentu I Synodu Archidiecezji Warmińskiej (Bielinowicz A., 2016, s. 169–183), przygotowania młodzieży do sakramentu małżeństwa w ramach szkolnego nauczania religii (Bielinowicz A., 2014, s. 91–104). W swoich badaniach autor nie uwzględnia paradygmatu teologicznopastoralnego. W jego opracowaniach nie tylko brakuje przesłanki większej, trudno też doszukać się analizy teologicznej wątpliwych wyników badań, co powoduje, że wyciągane wnioski wręcz powiedzielibyśmy, że „wiszą w próżni”. Analizując badane zjawisko, na podstawie tego jak jest, A. Bielinowicz wyprowadza wnioski dotyczące tego, jak powinno być. Zwykle ogranicza się jedynie do aspektów socjologicznych i nie dokonuje rzetelnej interpretacji danych empirycznych w świetle objawienia Bożego i nauczania Kościoła. W konsekwencji nie potrafi zaproponować aktualnych modeli, zasad i dyrektyw realizacji działalności katechetycznej. Warto zauważyć, że zbadanie sytuacji, czyli tego jak jest w interesującym badacza obszarze, nie może być punktem wyjścia do ukazania, jak powinno być. Punkt odniesienia powinien stanowić model teoretyczny, a jego brak uniemożliwia rzetelne wyprowadzenie wniosków, zawierających postulaty pastoralne. Lekceważenie zasad metodologicznych nauk społecznych w badaniach empirycznych prowadzonych przez katechetyków za pomocą Internetu przyczynia się do nierzetelności naukowej i braku wiarygodności prezentowanych wyników.

Podsumowanie

Aktualny stan rozwoju sieci internetowej, w tym także łatwy dostęp do nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, nie tylko pozwala, ale również motywuje katechetyków do wykorzystania Internetu jako narzędzia badawczego, które pomoże w skutecznym, poprawnym metodolo-

gicznie gromadzeniu i opracowaniu danych istotnych dla teorii i praktyki katechetycznej. Pojawia się jednak problem wiarygodności badań ankietowych prowadzonych w sieci internetowej, wynikających m.in. z czynników ludzkich i metodologicznych. Te pierwsze praktycznie trudno wyeliminować. Zawsze bowiem (zwłaszcza w przypadku badań ankietowych) istnieje ryzyko uzyskania od respondentów odpowiedzi niezgodnych ze stanem faktycznym. Jednak respektowanie paradygmatu teologiczno-pastoralnego, intelektualna dociekliwość badaczy, znajdująca wyraz m.in. w wyszukiwaniu aktualnych z punktu widzenia teorii i praktyki katechetycznej problemów, rzetelność i precyzja w konstruowaniu narzędzi badawczych czy też krytycyzm, bezstronność i ostrożność, które powstrzymują od wyciągania na podstawie uzyskanych danych pochopnych wniosków, gwarantują realizację poprawnych metodologicznie badań internetowych. To z kolei wymaga rozległej wiedzy zarówno o przedmiocie prowadzonych badań (np. znajomości literatury przedmiotu, ustaleń teoretycznych czy też dotychczasowych osiągnięć badawczych w obszarze katechetyki i nauk społecznych), jak też o procedurze badawczej. Niemniej istotna jest umiejętność postępowania zgodnie z regułami przyjętymi na gruncie metodologii współczesnej katechetyki.

Biorąc pod uwagę wyżej opisane walory i ograniczenia, należy badania internetowe traktować jako komplementarne w stosunku do tradycyjnych. Mogą one pomóc w weryfikacji teorii katechetycznej i w doskonaleniu praktyki. Zawsze jednak wymagają zachowania reguł metodologicznych i rzetelnej aktywności badawczej.

BADANIA INTERNETOWE W SŁUŻBIE POLSKIEJ TEORII I PRAKTYKI KATECHETYCZNEJ

(STRESZCZENIE)

Postęp technologiczny sprawia, że Internet staje się narzędziem, które służy realizacji różnych celów badawczych prowadzonych nie tylko w obszarze nauk humanistycznych i społecznych, ale także teologicznych. W związku z tym zasadniczym celem niniejszego opracowania było ukazanie badań internetowych jako nowego sposobu pozyskiwania danych empirycznych, który oprócz tradycyjnych metod badawczych zasługuje na uwagę polskich katechetów. Jako punkt wyjścia w badaniach internetowych należy przyjąć paradygmat analizy pastoralnoteologicznej wypracowanej w środowisku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Tego rodzaju paradygmat postępowania badawczego gwarantuje zarówno skuteczność, jak i rzetelność w realizacji postawionych celów badawczych. Pozwala poprawnie zbadać i ocenić aktualny stan rzeczy w interesującym badacza obszarze oraz wyprowadzić wnioski znaczące dla praktyki katechetycznej, związanej z jej doskonaleniem. Wymaga zastosowania narzędzi badawczych typowych dla badań ilościowych i jakościowych prowadzonych

w naukach społecznych. Najczęściej są to kwestionariusze ankiety rozsyłane w formie e-mailowej lub udostępniane na stronie WWW. Za istotne uznaje się również analizy blogów, czatów i forów dyskusyjnych. Tym działaniom zawsze powinna towarzyszyć rzetelność badawcza.

ONLINE RESEARCH FOR THE BENEFIT OF POLISH THEORETICAL AND PRACTICAL CATECHETICS

(SUMMARY)

With technological advancement, the Internet has become a useful tool in various research tasks, not only in humanities and social studies but also religious studies. Therefore, the main purpose of this article is to present online research as a new method of gathering empirical data, which deserves to be recognised by Polish catechists just like the traditional research methods. A point of departure in online research is the paradigm of pastoral and theological analysis developed at the John Paul II Catholic University of Lublin. This paradigm of research ensures both efficiency and reliability of research outcomes; it allows to properly study and assess the state of affairs within a given field of study as well as to draw conclusions relevant to practical catechetics pertaining to its improvement. It requires the application of research tools typical of quantitative and qualitative research carried out in social studies. Predominantly, such tools involve questionnaire surveys distributed via email or made available on websites. Analyses of blogs, chats, and discussion forums are also important. All of these social media should be reliable and credible.

BIBLIOGRAFIA

- Batorski Dominik, Olcoń-Kubicka Marta, 2006, *Prowadzenie badań przez Internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, Studia Socjologiczne, s. 99–132.
- Bauman Teresa (red.), 2013, *Praktyka badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków.
- Bielinowicz Adam, 2013, *Korelacja szkolnego nauczania religii z edukacją zdrowotną na przykładzie archidiecezji warmińskiej*, Studia Elbląskie, t. 15, s. 405–414.
- Bielinowicz Adam, 2014, *Przygotowanie do małżeństwa w ramach szkolnego nauczania religii w opinii katechetów zatrudnionych na terenie Archidiecezji Warmińskiej*, w: Lucjan Świto, Małgorzata Tomkiewicz (red.), *Favor matrimonii?: teoria i praktyka*, Wydział Teologii UWM, Olsztyn, s. 91–104.
- Bielinowicz Adam, 2017, *Kompetencje nauczycieli w kontekście różnorodności kulturowej w opinii katechetów archidiecezji warmińskiej*, w: Joanna M. Garbula, Jacek J. Pawlik (red.), *Religia i edukacja w styczności z różnorodnością kulturową*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn, s. 157–170.
- Bielinowicz Adam, 2017, *Recepcja dokumentu „Nauczanie i wychowanie chrześcijańskie w parafii – I (XIV) Synodu Archidiecezji Warmińskiej” wśród nauczycieli religii*, Studia Warmińskie, t. 54, s. 169–183.

- Chałupniak Radosław, 2013, *Katechetyka jako teologia praktyczna. Zdefiniowanie tożsamości eklezjalnej*, Studia Katechetyczne, t. 9, s. 55–70.
- Hughes Jason (red.), 2012, *SAGE Internet Research Methods*, vol. 1–4, Sage Publications Ltd, London.
- INSE research, <http://research.inse.pl/> (22.12.2018).
- Kamiński Ryszard, 2001, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, Wydawnictwo M, Kraków.
- Kamiński Ryszard, 2011, *Tożsamość metodologiczna teologii pastoralnej*, w: Wiesław Przyczyna (red.), *Metodologia teologii praktycznej*, Wydawnictwo M, Kraków, s. 37–55.
- Kubinowski Dariusz, 2017, *Możliwość zastosowania społecznych badań internetowych w konstruowaniu wiedzy pedagogicznej*, Przegląd Badań Edukacyjnych, nr 25, s. 333–343.
- Łaskarzewska Ewa, 2018, *Ewangelizacja i katecheza w mediach społecznościowych. Studium z edukacji medialnej w świetle badań współczesnych blogów kapłańskich*, Lublin 2018 (wydruk komputerowy; biblioteka KUL Jana Pawła II).
- Łobocki Mieczysław, 2006, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków.
- Majewski Mieczysław, 1998, *Metodologia katechetyki w teorii i w praktyce*, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków.
- Majka Józef, 1995, *Metodologia nauk teologicznych*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław.
- Misiaszek Kazimierz, 2011, *Status metodologiczny teologii katechetycznej (katechetyki)*, w: Wiesław Przyczyna (red.), *Metodologia teologii praktycznej*, Wydawnictwo M, Kraków 2011, s. 85–94.
- ORCID Open Researcher and Contributor ID., <https://pl.wikipedia.org/wiki/ORCID> (22.11.2018).
- Palka Stanisław, 2006, *Metodologia. Badania. Praktyka Pedagogiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006.
- Palka Stanisław, 2018, *Wiązanie podejść metodologicznych w pedagogice teoretyczno-praktycznej*, Wydawnictwo Impuls, Kraków.
- Palka Tadeusz, 2017, *Kompetencje badawcze i świadomość metodologiczna pedagogów (pobocza szlaku myślowego Teresy Bauman)*, Jakościowe Badania Pedagogiczne, t. 2, nr 2, s. 40–45.
- Pilch Tadeusz, Bauman Teresa, 2010, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- Potocki Andrzej, 2017, *O Kościele także socjologicznie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Przybecki Adam, 2008, *Pojęcie modelu duszpasterstwa teologii pastoralnej*, Teologia Praktyczna, t. 9, s. 127–135.
- Przygoda Wiesław, 2011, *Paradygmaty postępowania badawczego w teologii praktycznej*, w: Wiesław Przyczyna (red.), *Metodologia teologii praktycznej*, Wydawnictwo M, Kraków, s. 97–113.
- Rahner Karl, 1964, *Theologische und pastoraltheologische Vorüberlegung*, w: Franz Xaver Arnold i in. (red.), *Handbuch der Pastoraltheologie, Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, Band I, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 216–219.

- Reipis Ulf-Dietrich, Stieger Stefen, 2004, *Scientific LogAnalyzer: a web-based tool for analyses of server log files in psychological research*, Behavior Research Methods, Instrument, & Computers, nr 36 (2), s. 304–311.
- Rowiński Tomasz, 2004, *O możliwościach prowadzenia badań przez Internet*, Studia Psychologica, nr 5, s. 345–361.
- Siemianowski Andrzej, 2001, *Ogólna metodologia nauk. Wprowadzenie dla studentów teologii*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny Redakcja Wydawnictw, Poznań.
- Siuda Piotr, 2006, *Kwestionariusze internetowe – nowe narzędzie badawcze nauk społecznych*, Zeszyty Naukowe, nr 2, s. 265–276.
- Staniszewska Monika, 2013, *The Internet as a tool for conducting social research*, Acta Innovations, vol. 9, s. 48–52.
- Szyjewski Zdzisław, Szyjewski Grzegorz, 2017, *Wiarygodność metod badawczych*, Informatyka Ekonomiczna, nr 2, s. 118–131.
- Tomasik Piotr, 2013, *Kwestie fundamentalne metodologii katechetyki*, Studia Katechetyczne, t. 9, s. 71–90.
- Walulik A., 2013, *Nauki empiryczne i warsztat badawczy katechetyków*, Studia Katechetyczne, t. 9, s. 169–179.
- Żmijewska-Jędrzejczyk Teresa, 2004, *Badania internetowe*, w: Paweł B. Sztabiński, Franciszek Sztabiński, Zbigniew Sawiński (red.), *Nowe metody, nowe podejścia badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 241–259.